

Beérkezett: 2024. 03. 25. Elfogadva: 2024. 10. 14. Megjelent: 2024. 12. 31.

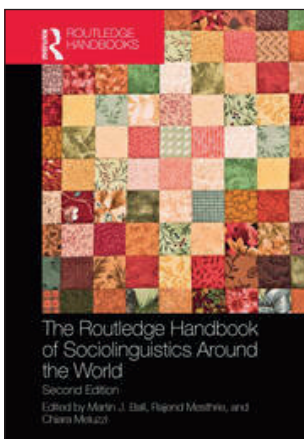
DOI: 10.21030/anyp.2024.4.9

Martin J. Ball – Rajend Mesthrie – Chiara Meluzzi (eds.)

The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World (Németh Dominik)

SECOND EDITION. ROUTLEDGE. LONDON. 2023. 708 OLDAL

Szociolingvisztika a világ körül

A *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World* című kötet második kiadása 15 év távlatából épít az elődjére. A korábbi kiadás egyszemélyes szerkesztői gárdája kibővült Martin J. Ball mellett további neves nyelvészekkel, mint Rajend Mesthrie és Chiara Meluzzi. Ball több évtizedes munkássága alatt szakkönyvek tucatjai jegyzik a nevét mint író, szerkesztő. Jelentősebb munkái a klinikai nyelvészet és a szociolingvisztika tudományterületeihez tartoznak. Mellette Mesthrie és Meluzzi társszerkesztők akadémiai tevékenysége is szoros kapcsolatban áll mindazon tudományterületek közös világával, amelyet a könyv is taglal. A szerkesztőséggel párhuzamban maga a könyv szociolingvisztikaiforrás-palettája is színesebb lett, kibővült. A kötet továbbra is azzal a céllal készült, hogy átfogó képet adjon a különböző tudományterületek nyelvészeti és társadalmi vonatkozásairól földrészenként és nyelvterületekre lebontva. Ugyanakkor a kötet

szerkesztői kiemelik, hogy a tanulmányokban megnövekedett hangsúlyt kapott az őslakos, eredeti nyelvek szociolingvisztikai jellegű vizsgálata.

Szociolingvisztikával hazai tekintetben is foglalkoznak nyelvészek évtizedek óta. Az 1990-es évek végétől jelennek meg a tudományággal kapcsolatos könyvek, szakírások, amelyek a magyar nyelvre építve tárgyalják a szociolingvisztikai szemléletmóddal kapcsolatos alapismereteket és fogalmakat. Különböző szöveggyűjtemények is megjelentek a témában a nyelvtudományokban jártas, szociolingvisztikát kutató nyelvtudósoktól, például Bartha Csillától vagy Sándor Klárától. Fontos kiemelni, hogy a szóban forgó kötethez hozzájárult munkásságával Kontra Miklós nyelvész is a *Sociolinguistics in East Central Europe*, azaz *Szociolingvisztika Kelet-Közép-Európában* című fejezetben megírt társszerzős tanulmányával. Kontra, aki szintén évtizedek óta foglalkozik a szociolingvisztikával, 2021-ben, Borbély Annával társulva szerkesztette meg a *Tanulmányok a budapesti beszédről: a Budapesti Szociolingvisztikai Interjú alapján* című könyvet, amely az egyik átfogó kutatási összefoglalója a nyelvhasználat és a magyar társadalom kapcsolódási pontjainak.

Nemzetközi szempontból megközelítve elmondható, hogy bő száz évvel ezelőtt is léteztek kutatások, amelyek a nyelv és a társadalom viszonyrendszerébe sorolhatók, ám ekkor még nem beszélhettünk egységes szociolingvisztikáról. A nyelvek társadalmi és kulturális aspektusainak vizsgálata, a nyelvi változás és más, a szociolingvisztika vizsgálati körébe tartozó kérdés már a korábbiakban is terítéken volt akadémiai körökben. Biztonsággal kijelenthető azonban, hogy többek között William Labov amerikai nyelvész tekintik a szociolingvisztika egyik legjelentősebb úttörőjének, aki tevékenységével hozzájárult ahhoz, hogy a szociolingvisztikát külön tudományágként tartsuk számon. Neki köszönhető a szociolingvisztika alapvető elméleti keretrendszerének és metodológiáinak a kialakulása is, amelyek idővel meghatározó szerepet kaptak. Ugyanígy fontos megemlíteni Uriel Weinreich nevét is, aki szintén meghatározó alakja a tudományágnak. A szociolingvisztika mint különböző területeket összefoglaló, de önálló diszciplína az 1960-as évektől terjedt

el akadémiai körökben, ennek tényét a Google Ngram Viewer legfrissebb, 2019-es korpuszának lekérdezése is alátámasztja (1). Ez a fogalom amerikai eredetű, többek között a fentebb említett nyelvészek munkásságára alapozva (Hazen 2023: 13). A tudományágban a korai 2000-es évek óta egy átmeneti szakasz tapasztalható: a 20. század második felében kialakult releváns látásmódokat, módszereket, illetve magát a célrendszert mind aktualizálták egy frissebb, modernebb szociolingvisztikai nézőpontból (Hazen 2023: 13).

A kötet szerkezete, a száznál is több közreműködő szerző munkásságára alapozva, öt nagy részegységre tagolódik, amelyek egyenként átlagosan 9-10 alfejezetet tartalmaznak. Ezek az alfejezetek különböző nyelvterületeket mutatnak be, legyen szó kifejezetten országok szociolingvisztikai áttekintéséről vagy egyéb, országhatárokon átívelő, más szempontból megközelített témakörökről. Az előző kiadás 33 fejezetét 54-re bővítették. A tanulmányok számát illetően részletesebbek az ázsiai és az európai földrész szociolingvisztikai összefoglalói, míg az ausztrálázsiai vagy az afrikai nyelvterületekkel foglalkozó fejezetek kevesebb alfejezetet tartalmaznak, még úgy is, hogy a nyelvek, nyelvváltozatok terén változatosabb képet festenek, mint a korábban említett nyelvterületek.

Az amerikai szuperkontinens szociolingvisztikai kutatásainak tárgyalását három térkép vezeti fel, amelyek egyenként kiemelik az adott földrész országait. Az első térképen az észak-amerikai kontinens, a másodikon a Karib-térség kinagyított vetülete, míg a harmadikon a dél-amerikai kontinens felosztása látható. Az első részt az Amerikai Egyesült Államok szociolingvisztikai leírása vezeti be. A tanulmányrész írója külön ismerteti a tudományág országra jellemző társadalmi és nyelvi vonatkozásait. Az előbbieknél kapcsán olyan részegységek kerülnek górcső alá, mint a régiók és a dialektusok kérdéskörei, az etnikumok helyzete, a szexualitás és a gender főbb szociolingvisztikai aspektusai az elmúlt évtizedre levetítve vagy maga a nyelvváltozás – de a többnyelvűséggel mint sajátos jelenséggel is foglalkozik a tanulmány. A nyelvi vonatkozások kapcsán pedig a nyelvészet különböző ágaira építve tárgyalja a tudományágot. A fejezetből kiderül, hogy az amerikai szociolingvisztika jelene a beszédfonetikától kezdve a diskurzuselemzésen át az angol és a spanyol nyelv változatainak széles körű kutatásával foglalkozik, és olyan jövő felé tart, amely kicsit közelebb kívánja hozni a különböző alterületeken jártas tudósokat, kiemelve a közös célokat, valamint biztosabb kutatási eredményeket produkálva.

Az Amerikai Egyesült Államokat követve a kanadai szociolingvisztika jelenét három részegységen, a kanadai angolon, a kanadai francián és a kisebbségi nyelvekkel kapcsolatos összefoglalón keresztül vizsgálják. Külön alfejezetek taglalják észak- és dél-amerikai vonatkozásban a nyelvi kisebbségekkel kapcsolatos ismereteket, míg a mexikói szociolingvisztika, még ha időben későbbi témakörnek is érződik a régiót tekintve, inkább modernkori irányvonalakra fókuszál, hogy a konzervatív és elutasító, a szociolingvisztikát mint tudományágot marginalizálni kívánó gyakorlatokat visszább szorítsa. A közép-amerikai, karib-térségi, illetve atlanti angol nyelvi variánsokkal foglalkozó fejezetek (de ugyanúgy a latin-amerikai nézőpontok is) inkább az őshonos nyelvekre, illetve a kreolok jelenére koncentrálnak.

Az ázsiai földrész szintén szerteágazó a nyelveket és a nyelvváltozatokat illetően. Érdekes módon ez a hatalmas terület csak egy térképet kapott a fejezete elejére, pedig tagoltsága miatt több, részletesebb ismertetést is kívánt volna, főleg a Ráktérítő környékén levő nyelvterületekről. A dél-ázsiai nyelvterületeket több alfejezeten át taglalja a kötet, amelyek kifejezetten megérdemelték volna egy áttekinthetőbb, saját térképet, de ugyanez elmondható a délkelet-ázsiai, illetve a közel-keleti viszonylatban is. Ezeket a részegységeket megelőzve, a kínai nyelvre fókuszáló fejezet szerzője felvezeti azt a szociolingvisztikai állapotot, amelyet a területen három fő folyamat határoz meg az elmúlt két évtizedben: így a globalizáció, az urbanizáció, illetve az országhatárokon belüli migráció együttese adja az alapját a mostani kutatásoknak. A fentebb említetteken kívül nem elhanyagolható a japán, a koreai és a török szociolingvisztikai jelene, de a Kaukázus komplex helyzete is igazán izgalmas.

Ausztrálázsiaiával kapcsolatosan öt tanulmányt olvashatunk, amelyeket egy alapos, segítő jellegű térképpel illusztrálnak, a fejezetekben pedig egy Ausztrália őshonos nyelveivel kapcsolatos részletesebb térképet

is találunk. Elmondható, hogy a gyarmatosítás végére a földrész őshonos nyelveinek száma a töredékére csökkent, és olyan lefelé mutató tendenciákat is részletesebben megismerhetünk, mint az új-zélandi māori beszélők számának közel negyedére csökkenése, illetve az angol egynyelvűség elterjedése a népcsoport körében. John Edwards (2023: 5) nyelvész ugyanitt kiemeli Új-Guineát, amelynek szociolingvisztikai helyzete rendkívül érdekes, tekintve, hogy milyen nyelvi változatosság jellemzi, annak ellenére, hogy a világnépesség milyen csekély hányadát teszik ki az itt élők.

Az emberiség bölcsőjének nevezett földrészen, Afrikában, leginkább az arab nyelv térnyerése és a többnyelvűség különböző intézményes szintjeinek elemzése alkotják a szociolingvisztikai kutatások túlnyomó részét, de számottevő továbbra is az egykori gyarmatosító birodalmakból eredő nyelvek társadalmi jelentősége is. Észrevehetünk olyan párhuzamokat korábbi fejezetekkel, mint az őshonos nyelvek megőrzése érdekében tett lépések vagy éppen a kreol nyelvek helyzete.

Hozzánk mindenképp a kötet európai vonatkozásai állnak a legközelebb. A fejezet 18 alegységből épül fel, így a könyv legterjedelmesebb részét teszi ki. A kelet-közép-európai helyzetet vizsgálva egyértelmű, hogy itt mindig is jelen volt a többnyelvűség, legalábbis a belátható történelmi időket tekintve. Az elmúlt évszázad történéseinek függvényében nagy számban élnek saját országuk határain kívül, és ez sok helyen vezetett nehézségekhez, bonyolulttá téve a nyelvpolitikai helyzetet, de sok más szempontból vizsgálva is elmondható mindez. Emiatt is változtak a nyelvek közötti kapcsolatok, előtérbe hozva a kisebbségi és hivatalos nyelvek kérdéskörét vagy a nyelvterületekre levetített kettő közötti helyzet mediálásának fontosságát. Ugyanitt a nyelvi identitás és a hovatarozás kérdésköre is meghatározó. A globalizálódó világban a migráció is kihat a nyelvterületek társadalmi és nyelvi aspektusaira. A migráció több régiót és országot érint, és mindenhol máshogy kezelendő az adott hely specifikus helyzete miatt.

Összefoglalva: a kötet a korábbi kiadáshoz képest mindenképp pozitív irányba mozdult el, a tudományterület kérdéseit több szempontból is vizsgálva. Ez nem azt jelenti, hogy az elődje nem töltötte be a neki szánt szerepet, de az idő haladtával mindenképpen szükség volt az átdolgozott második kiadás megjelenésére. A kötet stílusa továbbra is konzisztens és letisztult; az illusztrációk, a grafikonok és a térképek kivétel nélkül egyszerűek, informatívak és könnyen értelmezhetők, de mindenképp több részletesebb illusztrációs anyagra lenne szükség. A nyomdai kivitelezés színvonala természetesen – Routledge mivoltából adódóan – kötelezően magas színvonalú. Mindez azt jelenti, hogy a könyv tervezett funkcióját betölti; kézikönyvként hozzájárul ahhoz, hogy olvasóinak szakértői módon bemutassa az adott nyelvterületekre jellemző szociolingvisztikai összefoglalókat, amelyeket széleskörűen fel is lehet használni a nyelv- és a társadalomtudomány iránt érdeklődők körében, de a laikus olvasó is találhat benne érdekességeket. Természetesen a szociolingvisztikai kutatások folyamatosan zajlanak, új kérdések fogalmazódnak meg, és a nyelvek, a társadalmak is változnak. A *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World* mérföldkőnek számít a szociolingvisztika történetében, és évtizedekig meghatározó jelentőségű összefoglaló mű lesz.

Irodalom

- Edwards, John 2023. Introduction. In: Ball, Martin J. – Mesthrie, Rajend – Meluzzi, Chiara (eds.) 2023. *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World*. Second Edition. Routledge. London. 1–7. <https://doi.org/10.4324/9781003198345>
- Hazen, Kirk 2023. Sociolinguistics in the USA. In: Ball, Martin J. – Mesthrie, Rajend – Meluzzi, Chiara (eds.) 2023. *The Routledge Handbook of Sociolinguistics Around the World*. Second Edition. Routledge. London. 13–27. <https://doi.org/10.4324/9781003198345>

(1) Google Ngram Viewer. Google. <http://bit.ly/3Tl1w0v> (2024. március 16.)

Sociolinguistics around the world

Az írás szerzőjéről

Németh Dominik

Tarczy Lajos Általános Iskola, Pápa, Magyarország

nemethdominik1337[kukac]gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-2575-5724>